

KAJ JE OSTALO OD SLOVENSKE PRI(H)VATIZACIJE (1)

Rop stoletja končal v žepih peščice

**POGLED
NAZAJ**
Bojan Glavič

Da se bo tako izteklo, so že pred certifikatsko privatizacijo opozarjali številni ekonomisti, ki pa jim politika ni hotela prisluhnuti – V Krki in Leku ni bilo prostora za vse, zato je bilo jasno, da bo večina certifikatov končala v pidih, kjer nazadnje niso bili nič vredni, pravi dr. Jože Mencinger, ki je odstopil zaradi Demosovega favoriziranja Jeffreyja Sachsa

Privatizacija v Sloveniji je rop stoletja. Tako oceno je bilo velikokrat slišati že v začetku 90. let, ko smo se spreminjanja družbene lastnine v zasebno šele začeli lotevati. In danes, ko od tiste najbolj množične

privatizacije in vlaganja certifikatov mineva že več kot desetletje, se zdi negativno javno mnenje o naši privatizaciji še bolj podkrepjeno. Zdaj ko so izkupički od certifikatov že zdavnaj izpuhteli tudi tistim redkim srečnežem (ali bolje vztrajnežem, ki jim nista bila odveč rana ura in dolgo stanje v vrstah) z vložki v najuspešnejša podjetja, je pač jasno, da veliki večini od nekdanje skupne lastnine ni ostalo kaj prida, žepe pa si je dodobra napolnila le peščica najbolj iznajdljivih in brezobzirnih (zdaj jim radi rečemo tudi tajkuni). A kljub še kako upravičenemu zgražanju nad našo privatizacijo (ki se je je v tem delu sveta prijelo pomenljivo poimenovanje s »prijetizacijo«) ni moč reči, da je bil razplet nepredvidljiv ali kaj prav posebnega v svetu ali zgodovini. Nasprotno – tudi pri nas so nekateri ekonomisti vnaprej opozarjali na številna tveganja privatizacije in zahvaljujoč vsaj delnemu upoštevanju njihovih pripomb je zdaj brez pretirane ironije in v delno tolažbo moč celo ugotoviti, da so se druge nam podobne države lotile privatizacije še bolj brezglavo in zaslepljeno od nas.

Privatizacija kot plenjenje

Ker taka tolažba res ni kdove kaj, smo nekatere pomembne akterje naše privatizacije povprašali, kaj sedaj menijo o pretekli slovenski privatizaciji in kje se je po njihovem najbolj zalomilo. Ker se v zadnjem času spet govori o novem valu privatizacije in umikanju državnega lastništva iz pomembnih podjetij (pa tudi o privatizaciji zdravstva, šolstva in še česa), zagotovo nista odveč kakšna izkušnja

iz že storjenih napak in pravočasen nasvet oziroma prispevek k razmisleku. »Privatizacija je bila zagotovo najbolj sporno in usodno vprašanje naše tranzicije iz socializma v kapitalizem. Druge ključne komponente, kot sta makroekonomska stabilizacija in mikroekonomska prestrukturiranje, smo tudi zahvaljujoč pametni politiki Banke Slovenije in boljšemu stanju gospodarstva kot v drugih državah izpeljali dokaj dobro. Še največ pripomb si res zasluži privatizacija, vendar pa je po drugi strani res tudi, da še vedno v nobeni družbi ni povsem jasno, kako to izpeljati dobro in pošteno. Brez napak se to ni posrečilo nikomur. Povsod se čez čas pokažejo težave in veliko nezadovoljnih, saj idealnega načina za prvotno akumulacijo oziroma plenilsko prisvajanje lastnine načeloma ni. Če bi se privatizacije lahko še enkrat lotili, predvsem ne bi dovolil privatizacije zemljišč, na katerih stojijo podjetja, tako da jih ta ne bi smela prodajati. Zemljišča bi raje ostala v javni lasti, podjetja pa bi jih lahko le najela. Na tak način ne bi prihajalo do špekulacij, ko so mnogi kupovali premoženje podjetij le zato, da so prišli do njihovega zemljišča, ki bi ga potem lahko prodali. Tako jih sploh ni zanimal uspeh, ampak propad podjetja,« ugotavlja dr. Jože Mencinger, ki je kot podpredsednik Demosove vlade pripravil svoj predlog privatizacije, a so ga zavrnilo in pozneje le delno upoštevali.

Politična prevara

Mencinger je močno nasprotoval certifikatom in posredniškimi skladi ter se zavzemal za delavsko

Stran / Page: 2

Doseg / Reach: 387000

Država / Country: SLOVENIA

Površina prispevka / Size: 1448 cm²

2 / 4

delničarstvo oziroma notranje od-
kupe podjetij, pri katerih bi zapos-

lenim omogočili velike popuste in
odloženo plačilo. Ohranitev moči
tedanjega menedžmenta se mu je

namreč zdela veliko boljša možno-
st od vtikanja nepoučenih zunanjih

Ilustracija: Milenko Kosanović

**Tehtni predlog
dr. Ivana Ribnikarja
o prenosu delnic na
pokojninski sklad
preračunljivim
politikom ni bil
všeč, ker nihče ne
bi mogel obogateti
preko noči**

Najbolj pošten predlog politikov ni zanimal

»Bolje bi bilo, če bi upoštevali moj predlog, a prevladal je interes politikov vseh strank, ki so bile pri koritu. Te so v razdelitvi certifikatov videle možnost hitrega bogatenja in krepitev politične moči, ki izvira iz ekonomske moči. Če bi družbeno lastnino prenesli na pokojninski sklad, zdaj naš pokojninski sistem ne bi bil v težavah. Resda tedaj nisem razmišljal o reševanju problema pokojnin, saj ta še ni bil aktualen, ampak je šlo zgolj za idejo, kako preprečiti odtekanje premoženja in ga čim bolj pošteno razdeliti.« pravi dr. Ivan Ribnikar, ki je bil s svojo idejo močnega državnega sklada svojevrsten pionir. »To bi bil nekakšen začetnik sedanjih državnih skladov (angl. »sovereign fund«), kot jih imajo zdaj Norveška in še nekatere vplivne države. Seveda bi morali tak sklad dati v upravljanje strokovnjakom, morda kar tujim, saj se pri nas rado vse izrodi in pride pod vpliv strank. A ker so se namesto tega odločili za certifikate, je bil poznejši razplet logičen. Eni so iz certifikatov dobili vse, večina pa nič. Vemo, da ideja o delujočem trgu tudi v ZDA ne velja, kaj šele pri nas, kjer je vse polno zvez in poznanstev.«

lastnikov, ki bi jih zanimala le dividende. Opozarjal je, da je razdelitev prek certifikatov politična prevara, ki privatizacijo obravnava le kot delitev koristi in ne kot delitev odgovornosti. Skupaj z mnogimi uglednimi domačimi ekonomisti (**Ribnikar, Mramor, Bajt, Prašnikar...**) je opozarjal, da bodo podarjeni certifikati hitro in poceni končali v rokah peščice, zato brezplačna razdelitev premoženja ne more zagotoviti pravične udeležbe, koristi pa bi imeli predvsem tujci in šefi privatizacijskih skladov (kar se je pozneje tudi potrdilo). A desnemu političnemu polu, ki je v privatizaciji videl zgodovinsko priložnost za prerazdelitev ekonomske moči, seveda ni bilo všeč, da bi »rdeči« direktorji obdržali vpliv, zato so se zavzemali za popolno in brezplačno razdelitev (prek certifikatov) med državne in paradržavne privatizacijske sklade (pozneje se jih je prijelo ime pidi). Takšno privatizacijo je kot najhitrejšo in najboljšo predvsem po okusu bogatih zahodnih držav, ki se jim je s tem ponujala možnost za poceni nakupe, predlagal tudi takratni »čudežni deček s Harvarda« **Jeffrey Sachs**, ki ga je takratni predsednik vlade **Lojze Peterle** brž uporabil za svetovalca. In s tem povzročil Mencingerjev odstop.

Slabi nasveti iz tujine

»Ko sem bil leta 1991 na službeni poti v Luksemburgu, je Peterle pripeljal Sachsa kar v parlament, kjer je predstavil svoj model. Menil sem, da se tako enostavno ne dela, zato sem takoj odstopil. Za to mi osebno ni več žal, sem pa bil takrat nekaj mesecev kar užaljen in prizadet. Močno sem nasprotoval piddom, ki so se potem res izkazali za zgrešene, in se zavzemal za dokapitalizacijo kot osnovno obliko. Računal sem predvsem na notranje lastnike, ker se mi zdi dovolj normalna družba, v kateri je delavec tudi lastnik. Prav se mi je zdelo, da če se delavci odpovedo povečanju plač, to dobijo nazaj v obliki delnic. Tudi menedžerji so bili v 90. letih večinoma zelo odgovorni ljudje in take rdeče direktorje bi si

zdaj lahko le želeli. Četudi so bili morda člani partije, v Sloveniji takrat med njimi pravzaprav ni bilo komunistov. V tistih časih so se znali naši gospodarstveniki kar razumno obnašati, nad komunizmom in pritiski so se najbolj pritoževali bivši partijci in spreobrnjeneci. Če menedžerji verjamejo v podjetje in se iz njegovih lastnikov ne spremenijo v lastnike premoženja, ki bi ga le čim dražje prodali, menedžerski odkupi načeloma niso slabi. A verjetno bi tudi moj predlog imel kaj slabih posledic, saj sem bil takrat precej naiven in sem preveč verjel v poštenost ljudi. Pravzaprav smo bili takrat vsi naivni politični amaterji in ne tako negativistično nastrojeni kot sedanja politika. Za nikogar ne morem trditi, da je bil takrat nepošten ali zlonameren. Tudi Sachs ne, z njim sva imela dolge debate in v kakšni stvari sva se lahko tudi strinjala. Nič slabega ni mislil, a bil je neizkušen in je razmišljal povsem po ameriških učbenikih, ne da bi poznal razlike med družbami. No, pozneje se je celo povsem obrnil in zdaj razmišlja povsem drugače.« Nič presenetljivega, saj je vmes Sachs s svojimi nasveti med drugim povsem zavozil privatizacijo v Rusiji, kjer so ga najbolj upoštevali. Tamkajšnja privatizacija še vedno ostaja pravi sinonim za najbolj brezobzirno ropanje družbene lastnine, v katerem se je velikansko premoženje čez noč znašlo v rokah peščice oligarhov, velika večina prebivalcev pa se je znašla na cesti brez vsega. Moskva je postala mesto neverjetnih socialnih razlik, v katerem na isti ulici srečuješ ljudi, ki se zdijo ne le iz različnih svetov, ampak iz različnih stoletij. Potem ko je s svojimi neoliberalnimi nasveti o čim hitrejši privatizaciji spravljal v hude težave kopico vzhodnoevropskih pa tudi latinskoameriških držav, je Sachs leta 1999 na neki konferenci na Poljskem javno priznal, da se je glede privatizacije in skladov zmotil, hkrati pa čestital Poljakom, da so v vladi imeli ljudi, ki so njegovo idejo zavrnilo (mimogrede, tudi to je lahko eden od ra-

zlogov, da Poljska sedaj kot edina evropska država ne doživlja recesije).

V Sloveniji njegova tovrstna čestitka žal ne bi bila na mestu oziroma kvečjemu delno. Sachsov predlog množične in hitre privatizacije izključno prek skladov sicer kljub navdušenju desne opcije vendarle ni bil v celoti sprejet, Demosova vlada pa je tik pred koncem mandata sprejela kompromisni predlog privatizacije, ki ga je potem potrdil tudi novi parlament. Kompromis je bil nekakšna kombinacija vseh dotedanjih predlogov – Sachsove razdelitve certifikatov vsem državljanom, možnosti Mencingerjevega notranjega odkupa, ob tem pa še prenosa delnic na odškodninski (za pokrivanje denacionalizacijskih zahtevkov) in kapitalski sklad, ki bi skrbel za pokojnine. Prenos delnic celotne družbene lastnine na pokojninski sklad je kot najbolj enostaven in pošten model privatizacije že pred osamosvojitvijo predlagal **dr. Ivan Ribnikar**, ki je razumno svetoval, naj se država ne ukvarja z delitvijo premoženja in čudaškimi financami, saj zgolj varčevanje in ustvarjanje nove vrednosti lahko poveča prihranke in naložbe. Tisti, ki bi želeli priti do lastništva podjetij, naj zanj zato plačajo skladu, vsi drugi državljani pa bi od sklada prej ali slej imeli koristi v obliki pokojnin (in tudi našemu pokojninskemu sistemu zdaj ne bi grozil razpad). Njegov predlog, ki ni favoriziral nikogar, je bil všeč le nekaterim strokovnjakom, nikakor pa ne politikom (in roko na srce tudi ne nepoučeni javnosti, ki se navideznih daril v obliki certifikata seveda ni branila), saj po njegovem modelu nihče ne bi mogel na hitro obogateti.

Ničvredni certifikati

Kakorkoli že, decembra 1992 je začel veljati in se izvajati zakon o lastninskem preoblikovanju, po katerem je vsakemu dotlej rojenemu državljanu Slovenije pripadel certifikat v vrednosti od 100 do

400 tisoč tolarjev (odvisno od starosti). Predvideno je bilo, da bo največji delež premoženja družbenih podjetij namenjen notranjim lastnikom prek notranjega odkupa (40 odstotkov) in interne razdelitve (20 odstotkov), po deset odstotkov sta dobila odškodninski in kapitalski sklad, 20 odstotkov pa je bilo rezerviranih za pida (za nakupe z zbranimi certifikati). A prav pidi so v naslednjih letih postali glavni obvladovalci slovenskih podjetij, saj so z agresivnim oglaševanjem (za katerega je splahnelo kar nekaj družbenega premoženja) in novačenjem (uvedli so celo certifikatske avtobuse in zbirali vlagatelje tudi na športnih igriščih in parkiriščih) na limanice ujeli daleč največ certifikatov. Pri njih so končali certifikati kar 1,3 milijona državljanov, ki niso imeli možnosti sodelovati pri notranjih odkupih oziroma jih vložiti v svoja, še posebej pa ne v redka dobra podjetja.

»Sam sem sicer tedaj rekel, da certifikati ne bodo nič vredni, za kar mi je žal. A v glavnem je bilo to kar

res, saj v Krki ali Leku ni bilo prostora za vse, tako da veliki večini ni ostalo drugega, kot da certifikate prenesejo na pida, kjer so bili res

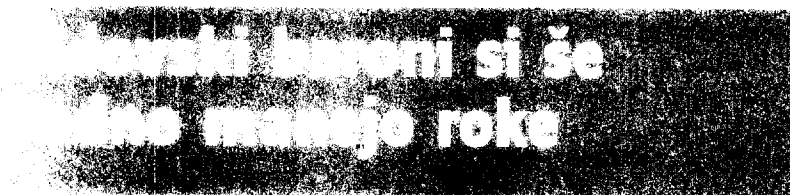

Dr. Jože Mencinger:

»Močno sem nasprotoval pidom, ki so se potem res izkazali za zgrešene, in se zavzemal za dokapitalizacijo kot osnovno obliko. Računal sem predvsem na notranje lastnike, ker se mi zdi dovolj normalna družba, v kateri je delavec tudi lastnik. Prav se mi je zdelo, da če se delavci odpovedo povečanju plač, to dobijo nazaj v obliki delnic.«

vredni malo ali nič,« se spominja Mencinger. ■

Prihodnjič: Smučarji novačili certifikate, pidi pa vijugali

Da so bili prav pidi oziroma njihova vodstva glavni zmagovalci naše privatizacije, dokazuje že bežen pogled na lestvice najbogatejših Slovencev. **Igor Lah** (nekoč Divida, Megafin), **Darko Horvat** (Aktiva, Atena), **Matjaž Gantar** (Kmečka družba) in **Stane Valant** (Nacionalna finančna družba) so le nekateri najbolj izpostavljeni med pidovskimi baroni, ki se za svoja premoženja lahko zahvalijo prav certifikatom in poceni pridobljeni nekdanji družbeni lastnini. Najvišje, na drugem mestu lestvice revije Manager, je z 240 milijoni evrov ocenjenega premoženja Igor Lah, katerega poslovno pot zaznamujejo nenavadne transakcije (zaradi katerih se je znašel tudi na sodišču, a brez posledic), izrivanje malih delničarjev, selitev premoženja iz podjetja v podjetje (in vmes njihova likvidacija kot v primeru Liko Vrhnika in KLI Logatec) ter nazadnje v davčne oaze. Na tretje mesto se je z ocenjenimi 112 milijoni evrov (pol manj kot leto prej) uvrstil Darko Horvat, čisto sveži kupec pregrešno drage vile v St. Moritzu, sicer pa je med najbogatejšimi Slovenci še kopica nekdanjih pidovcev, med drugim tudi kar štirje iz nekdanje Kmečke družbe.